

Doživetje tržnice v starem mestnem jedru.
Foto: Alenka Jeran, julij 2010

Nakupovalni centri ponujajo »vedno nekaj novega«.
Foto: Polona Lupinšek, julij 2010

MESTO PRIZORIŠČ IN KULISE NAKUPOVALNIH CENTROV

Mesta danes: spremembe in širjenja

Mestno jedro je s svojim osrednjim trgom historično središče mesta, okrog katerega se je to širilo in razvijalo. Na tem prostoru so bile stavbe najpomembnejših mestnih ustanov, v katerih so se izvajale vse ključne funkcije, storitve in dejavnosti, kar je odražalo pomen in vsebino mesta (Pogačnik 1980: 263; Pogačnik 1999: 149). Danes glavno vsebino in funkcijo historičnim mestnim jedrom dajejo trgovske, gostinske, obrtne in druge storitvene dejavnosti. Vloga mestnega jedra se z rastjo novih predelov na obrobju mesta zmanjšuje in preoblikuje. Sodobno mesto je ohranilo staro mestno jedro, neodvisno od njega pa so se začele razvijati druge mestne ravni. Posledica tega je premik osrednjega dogajanja iz mestnega jedra na mestno obrobje (Bugarič 2004: 15). Sodobno mesto ni več samozadostna in hierarhično urejena celota, temveč ostaja kompleksno in razvijajoče se omrežje številnih razpršenih, a med seboj povezanih središč (Čerpes [idr.] 2008: 8). Kompleksen vzorec mesta narekuje raznolikost novih potreb in dinamiko sprememb v mestu. Pojavljajo se nove oblike povezanosti in načini medsebojnega vplivanja. Urejena predstava o celoti mesta, ki jo ustvarjata centralizacija in specializacija dejavnosti, izginja. Namesto nekdanje vloge centra za funkcioniranje mesta postajajo vse pomembnejše razpršene lokalne okoliščine (Čerpes [idr.] 2008: 166). V kontekstu spreminjanja mest želiva v pričujočem članku predstaviti utrip starega in novega dela mesta ter njuno (ne)povezanost.

Raziskovalno delo na terenu

Namen najinega dela raziskave je bilo ugotavljanje značilnosti prostorov historičnega mestnega jedra Celja in večjih nakupovalnih središč v njegovi okolici. Osredotočili sva se na opazovanje urbanistične zasnove in posameznih elementov ter na obnašanje prebivalcev in uporabnikov obeh prostorov. Delo na terenu je

zajemalo več faz, katerih izhodiščna točka je bila terenska raziskava starega celjskega mestnega jedra in nakupovalnih središč. Najin del je zajemal predvsem primerjavo mestnih prizorišč s kulisami nakupovalno-zabaviških centrov. Vzoredno so potekali pogovori z uporabniki obeh obravnavanih prostorov, od katerih sva želeli izvedeti predvsem, kako kot prebivalci oziroma uporabniki dojemajo oba prostora, kakšne razlike opažajo in ali ti prostori zadoščajo njihovim potrebam. Opažanja s terena in informacije, pridobljene s pogovori, se prepletajo in dopolnjujejo. Razgovori z informatorji so pokazali njihovo dojetanje samega prostora in situacije skupaj z dogajanjem v obeh obravnavanih centrih. Izsledki opazovanj in pogovorov so zato predstavljeni skupaj, saj tvorijo prepleteno celoto.

Prizorišča in kulise: opazovanje in pogovori z ljudmi

Moč potrošništva se kaže tudi na sodobni arhitekturi, katere glavna vloga je ustvarjanje ambienta, embalaže ali kulise. Objekti so oblikovani tako, da sprožijo odmik od vsakdanjega dogajanja in okolja, v katerem živimo (Šeme 2006: 31). Trgovski centri postajajo imitacije mestnih središč. Podobi se približujejo z ustvarjanjem mestnega ambienta, ki nastaja z vnašanjem urbanih elementov in dogodkov (Šeme 2006: 223). Vtis ulice je v interier enega izmed obiskanih nakupovalnih centrov prenešen z zelenjem, s klopmi, tlakovanimi tlemi, z usmeritvenimi tablam, zemljevidi in s poštnim nabiralnikom ter telefonsko govorilnico. Poskrbljeno je tudi za javna stranišča in previjalnico, medtem ko mesto te elemente izgublja ali pa jih sploh ne ponuja. Sogovorniki so kot slabost mestnega jedra navajali tudi pomanjkanje klopi in dreves, ki bi dajala senco. Poudarjali so, da na dogajanje v mestu negativno vpliva težava s parkiranjem in pritožbe prebivalcev mestnega jedra nad hrupom v večernih urah. Do omenjenih ovir zaradi infrastrukture in pozicioniranosti pri nakupovalnih središčih ne prihaja. Posledica tega je, da se ljudje

* Polona Lupinšek, absolventka Dediščine Evrope in Sredozemlja Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem. 2205 Starše, Starše 82a, E-naslov: polona.lupinsek@gmail.com; Alenka Jeran, absolventka Dediščine Evrope in Sredozemlja Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem. 1000 Ljubljana, Obrije 5b, E-naslov: alenka.jeran@gmail.com

pogosteje odločajo za obisk oziroma preživljanje prostega časa v nakupovalnih centrih. Dober primer uporabnikov, ki svoj prosti čas preživljajo v središčih potrošnje, je mlada družina, s katero sva se pogovarjali v enem od nakupovalnih centrov. Po njihovem je namreč staro mestno jedro težje doseči in uporabljati. Tako nakupovalni center postaja njihov »najboljši prijatelj«, kot arhitekturo novih objektov, namenjenih nakupovanju in zabavi, imenuje Špela Šeme (Šeme 2006: 34). Povezovanje centrov z obiskovalci poteka s pomočjo poustvarjenih mestnih prizorišč »šoping centrov«, med katere sodijo otroške igralnice, galerijske postavitve ter različne prireditve. Mestno jedro otrokom ponuja različna igrala, medtem ko v enem od trgovskih centrov otroški kotiček ponuja zgodbo v smislu tematskega zabaviškega parka in s tem neprimerno bogatejšo in predvsem interaktivno doživetje. Eden zanimivejših elementov poustvarjenega mestnega prizorišča je zastava Mestne občine Celje, izobešana pri vhodu v enega od nakupovalnih centrov. Plapolanje zastav v mestnih jedrih je del mestne podobe. Mestna hiša in druge pomembne ustanove z zastavo in grbom izkazujejo svojo identiteto in pripadnost. Zastava v nakupovalnem centru je morda le kulisa ali pa gre za prikaz pripadnosti mestu in njegovim prebivalcem. Na tem mestu bi veljalo premisliti tudi o povezavi mesta z nakupovalno-zabaviškimi centri in medsebojnih vplivih ali usmeritvah.

Dojemanje je pomemben dejavnik, ki igra veliko vlogo pri doživetju (Šeme 2006: 212). Tržnica v mestnem jedru obiskovalcu omogoča doživetje barv, vonjev in okusov ter stik s prodajalci in tudi pridelovalci izdelkov. Veliki centri se zavedajo pomembnosti zaznavanja z vsemi čutili. Svojim kupcem zato s kulisami v obliki stavb, aranžmaji sadja in zelenjave ustvarjajo del pristnega doživetja tržnice.

Mnenja uporabnikov se razlikujejo. Medtem ko eni uživajo ugodnosti nakupovalnih središč, ki ponujajo vse na enem mestu, je drugim bližja intimnost majhnih trgovin v starem mestnem jedru. Mnogi redni obiskovalci nakupovalnih središč bi ob primerni oživitvi in ureditvi mestnega jedra to večkrat obiskali. Vprašani, izbrani med uporabniki obeh obravnavanih prostorov, so poudarili še pomanjkanje dogodkov, namenjenih različnim starostnim skupinam. Teh bi po mnenju sogovornikov moralo biti več. Mestna občina Celje in različne ustanove ter ponudniki obveščajo in oglašujejo raznovrstne prireditve ter dejavnosti za vse starostne skupine in različne interese. Na podlagi pogovorov s prebivalci in z uporabniki mesta se je izkazalo, da ljudje, ki se v mestnem jedru Celja ne zadržujejo veliko, o dokaj pestrem dogajanju¹ nimajo pravega vtisa. Že omenjena informatorka je dejala, da je za dogajanje v mestu premalo zanimanja.

Starejši gospod je dejal, da je bilo mestno jedro Celja še v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja »fantazija«. Po njegovih besedah je bila mestna promenada pomemben del mestnega dogajanja in eden najživahnejših celjskih ambientov. Vzporednice z nekdanjo promenado lahko najdemo na hodnikih nakupovalnih središč, kjer ljudje preživljajo svoj prosti čas in ne le nakupujejo. Bistvo udeležbe na promenadi je videti in biti viden. Ljudje na promenadi imajo določen namen ali cilj v smislu »gremo na sladoled« ali »gremo v cerkev«. Razdalje med točkami aktivnosti ne smejo biti prevelike. Promenada vodi skozi zanimive dele mesta, predvsem mimo trgovskih ulic ter kulturnega in nočnega življenja.

Tudi nakupovalne ulice morajo biti ustrezno dostopne, najboljše ob glavnih prometnih arterijah. Poleg tega pa morajo zagotavljati udobje in varnost pešcev. Rešitev takšnih nasprotujočih zahtev se ponuja v nakupovalnem centru (Rihtar [idr.] 1996: 57). To je eden izmed razlogov, da se druženje, opazovanje in sprehajanje iz mestnih ulic in trgov seli tudi v nakupovalna središča. Razmere za promenado so v starem jedru skoraj idealne. Mestno jedro ni preveliko in ga je v celoti mogoče obvladati peš. Znamenitosti in glavne točke zanimanja so si torej blizu. Sestavni deli teh razdalj so različne storitve, ki promenado popestrijo in ji dajejo dodatno vsebino. Del glavnih ulic je namenjen le pešcem in tako celo otrokom omogoča skoraj svobodno gibanje.

Obisk tržnice, sobotnega boljšjega sejma, muzejev, prireditev v knjižnici, različnih ustanov in društev so le nekatera izmed ponujenih dogajanj v mestnem jedru. Iz mnenj informatorjev je razvidno, da mesto postaja vse bolj živahno. Opažajo tudi vračanje ljudi v stari del mesta in hkrati več dogajanj, za katere se zdi, da se selijo na nove točke zbiranja. Kljub napredku in spremembam je bilo iz pogovorov razvidno, da bo potrebnega še nekaj časa, da se bodo ljudje ponovno navadili na staro mestno jedro in njegove prednosti. Večji obisk bo omogočil tudi revitalizacijo starega dela Celja, kar se postopoma že dogaja. Informatorji so povedali nekaj svojih predlogov, za katere menijo, da bi pripomogli k ponovni oživitvi mesta in povrnitvi njegove prvotne funkcije. Občina in država bi morali najemnikom oziroma lastnikom gostinskih, trgovskih in obrtnih lokalov pomagati s subvencijami. Predlagali so nekaj urbanističnih rešitev za zgoraj omenjene probleme (razporeditev parkirišč, dostop z avtomobili, cone za pešce, itd.). Zadnji, a morda najpomembnejši dejavnik oživitve pa je pozitiven odnos ljudi. Prebivalci in občasni obiskovalci Celja pogrešajo živahno mestno jedro, ki naj bi bilo prijazno do svojih uporabnikov in bi obenem ponujalo tudi privlačne vsebine.

Sklep

Večina obiskovalcev nakupovalnih centrov se ob obisku zaveda le njihovih prednosti. Te so v celoti dosežene zaradi možnosti vnaprejšnjega načrtovanja infrastrukture, ki se lahko prilagaja vsem morebitnim potrebam svojih potencialnih uporabnikov. Mestno jedro se zaradi organskega razvoja svojim uporabnikom ne more prilagoditi v tolikšni meri. Poleg tega se morajo mestne oblasti pri oblikovanju sprememb ozirati na prostorske omejitve, zakone, občinska sredstva in svoje prebivalce. Vse omenjeno ovira in upočasnjuje razvoj. Kljub temu pa ima tudi staro mestno jedro močne attribute. To so kulturne in izobraževalne vsebine, znamenitosti in različne dejavnosti. Te bi morale biti ponujene tako, da bi se uporabniki vedno znova vračali v staro mestno jedro – podobno kot je za vračanje strank poskrbljeno v nakupovalnih središčih.

Od posameznega uporabnika obeh vrst centrov je odvisno, v kolikšni meri se je pripravljen odreči udobju in enostavnim rešitvam novega v zameno za vsebino in vzdušje starega, ter obratno. Raznolikost ponudbe v mestnem jedru in trgovskih središčih je dodana vrednost vsebine in prepoznavnosti mesta. Na podlagi zbranih mnenj prebivalcev in uporabnikov mesta lahko sklenemo, da si želijo dogajanja tako v historičnem mestnem jedru kot v sodobnih nakupovalno-zabaviških središčih, s tem da oba ohranita svoj značaj in identiteto.

¹ Raziskovali sva poleti, ko je v mestu precej raznovrstnega dogajanja.

Literatura

BUGARIČ, Boštjan: *Koper – možnosti in potrebe za novo univerzitetno središče* (Magistrsko delo). Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo, 2004.

ČERPES, Ilka idr.: *Urbanistično načrtovanje: Raba prostora, tipologija stanovanjske gradnje, promet, parcelacija*. Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo, 2008.

POGAČNIK, Andrej: *Urbanistično planiranje*. Ljubljana: Tiskovna komisija VTODZ gradbeništvo in geodezija, 1980.

POGAČNIK, Andrej: *Urbanistično planiranje*. Ljubljana: Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, 1999.

RIHTAR, France idr.: *Prostor mesta*. Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo, 1996.

ŠEME, Špela (2006): *V vrtincu potrošnje*. Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo, 2006.

LOKAL ODDAM V NAJEM

Zamiranje mestnega jedra ni le del družbene problematike, ampak se vse bolj odraža tudi na sami podobi osrednjega dela mesta. Vse več gostinske, trgovske in storitvene ponudbe se namreč seli v trgovske centre, za sabo pa pušča prazne in zapuščene prostore v mestnem središču. Pogledi na prazne izložbe pa lahko prav tako kot prazne ulice govorijo o spremembah načina življenja Celjanov. Sama sem poskušala pogledati na raziskovano problematiko s konservatorskimi očmi.

Prenova mestnega jedra Celja, ki je bila izvedena v osemdesetih letih 20. stoletja, je uvedla peš cone in je v tistem trenutku pomenila olajšanje in boljšo kakovost življenja meščanov; hkrati pa je nastalo pomanjkanje parkirnih prostorov (Hostnik 2008: 102). Prav v tem so trgovski centri videli svojo prednost – z nadkritimi garažnimi hišami in zadostnim številom parkirnih mest so svojim obiskovalcem omogočili lažji prihod v center v vseh vremenskih razmerah.

Ob sprehodu skozi staro mestno jedro takoj opazimo izrazito arhitekturo, ki se danes žal skriva pod bliščem svetlobnih napisov in reklamnih tabel. Zato naj omenim le nekaj ključnih imen arhitektov, ki so na prelomu iz 19. v 20. stoletje ter v 20. stoletju oblikovali podobo Celja: Vladimir Walter,¹ Hans Pruckner,² Ferdinand Gologranc,³ Jože Plečnik,⁴ Vladimir Šubic,⁵ Franc

Korent⁶ in Edvard Ravnikar.⁷

Danes je večina zgradb mestnega jedra vpisana v Register nepremične kulturne dediščine, vendar je brez prave vsebine in usklajene estetske podobe ter prepuščena zobu časa. Statistično gledano največji delež dejavnosti v mestnem jedru zajemajo trgovine (40 odstotkov), sledijo jim storitvene in obrtne dejavnosti (28 odstotkov) ter gostinske usluge (13 odstotkov); kar celih 10 odstotkov pa odpade na prazne lokale. Muzejem, galerijam ter drugim kulturnim ustanovam je namenjen samo 3-odstotni delež.

Med storitvenimi in obrtnimi dejavnostmi prednjačijo frizerstva in turistične agencije, sledijo jim nepremičninske agencije in kozmetični saloni, nato pa še foto studii, delavnice zlatarjev, optikov in urarjev, študentski servisi ter delavnice za uokvirjanje slik.

V primerjavi z nakupovalnimi centri v mestnem jedru še vedno prevladujejo storitvene in obrtne dejavnosti, hkrati pa se srečamo s fenomenom praznega prostora – tega v nakupovalnih centrih ni. Tudi kadar se tam kakšna trgovinica zapre, jo kmalu nadomesti trgovina z novo prodajno vsebino. V mestnem središču pa nekateri prazni lokali samevajo že dalj časa; vse skupaj pa izgleda še bolj klavrno, ker je večina praznih prostorov na glavnih ulicah. Opazimo lahko tudi, da so se v mestno jedro naselile »sumljive«⁸ prodajne vsebine, ki naj bi sicer odražale modne trende, vendar ne prispevajo k večji kvaliteti življenja, hkrati pa s svojim izložbenim materialom (npr. lutkami, tablami, napisi in LCD zasloni) posegajo v fasade stavb in v samo ulico ter tako kazijo podobo mesta. Kot primer navajam Rakuschevo trgovino (nekdanji

1 Vladimir Walter je izdelal načrte za hiše na Cankarjevi 13 (gre za veliko vogalno trinadstropno stavbo, zgrajeno leta 1890), na Cankarjevi 5 in 7 (dvonadstropna, ob ulici štirinadstropna stavba, zgrajena v 90. letih 19. stoletja), na Cankarjevi 9 in 11 (dvonadstropna, ob ulici dvanajstosna zgradba, zgrajena leta 1889) ter na Miklošičevi 6 (nadstropna stavba s štiriosno fasado, zgrajena leta 1887); za hišo na Prešernovi 21 pa je izdelal načrte za drugo nadstropje z bogato členjenim pročeljem.

2 Dvonadstropna vogalna stavba na Cankarjevi 6 je nekdanja stavba Mestne hranilnice iz leta 1901 in je delo Hansa Prucknerja. Prav tako sta njegovi deli pročelji na stavbah Cankarjeva 8 in Glavni trg 2 – Joskova hiša (secesijsko pročelje iz leta 1906). Po njegovih načrtih pa je (v letih 1898–1901) zgrajena tudi dvonadstropna vogalna stavba z vogalnim pomolom na Gubčevi 10.

3 Hiša na Cankarjevi 2 je vogalna trinadstropna poslovno-stanovanjska stavba, ki jo je v letih 1908–1909 zgradila Posojilnica Celje po načrtih Ferdinanda Gologranca.

4 Takrat Ljudska posojilnica, danes Banka Celje na Vodnikovih 2 je bila zgrajena med letoma 1928–1929 po načrtih Jožeta Plečnika.

5 Po načrtih Vladimirja Šubica je bila leta 1940 zgrajena trinadstropna

enajstosna poslovno-stanovanjska stavba na Ljubljanski 6, 8 in 10. Tako imenovana Šubičeva hiša (na Razlagovi 9, Pleteršnikovi 1 in Ulici XIV. divizije 6), trinadstropna in tritraktna stanovanjska stavba, pa je bila zgrajena med letoma 1930 in 1931.

6 Stavbo na Gledališkem trgu 6, ki stoji poleg Slovenskega ljudskega gledališča Celje in s katerim oblikuje del Gledališkega trga, je projektiral Franc Korent; prav tako pa mu pripada soavtorstvo pri načrtu za vogalno štirinadstropno stavbo na Kocbekovi 5 in Miklošičevi 7.

7 Banka na Prešernovi 27: trinadstropni objekt s čopasto streho in betonsko reliefno strukturirano fasado je bil zgrajen med letoma 1961 in 1962 po načrtih Edvarda Ravnikarja.

8 Vse več je trgovin v uvoženimi ceneni oblačili; in morda malo kritično, pa vendar, menim, da si t. i. »sex shop«⁸ ravno ne zasluži mesta ob eni glavnih ulic v mestu.